

Н.О. Власова, канд. екон. наук.

Л.Л. Носач, канд. екон. наук.

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТЕЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Запропоновано систему показників оцінки якості формування дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємствах оптової торгівлі.

Предложена система показателей оценки качества формирования дебиторской и кредиторской задолженностей на предприятиях оптовой торговли.

System of grade estimation indicators of formation the debtor and creditor debts on the wholesaler are offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Якість управління – це сукупність властивостей, що визначають можливість створення належних умов для ефективного функціонування, розвитку й забезпечення конкурентоспроможності підприємства шляхом вибору, інтегрування й комбінування засобів впливу на певні фактори внутрішнього й зовнішнього середовища [1]. Оцінка якості управління полягає у визначенні того, наскільки сформована система менеджменту відповідає вимогам ефективності й конкурентоспроможності.

Опираючись на інтеграційну концепцію підприємства, об'єктивні умови виникнення дебіторської та кредиторської заборгованостей та неоднорідності в їх проявах і наслідках для підприємства виникла необхідність оцінки якості формування заборгованостей на підприємствах оптової торгівлі, де їх частки в структурі активів і пасивів балансу, відповідно, останнім часом значно перевищують допустимі рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємстві, розглядаються у працях багатьох вітчизняних та закордонних учених, серед них В.В. Ковальов, І.О. Бланк, М.М. Мазаракі, Н.М. Ушакова, Л.О. Лігоненко, А.А. Крейніна, J. Van Horn, MacMinn та ін., але при цьому, не існує єдиної системи показників оцінки якості формування дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємстві.

Мета та завдання статті полягають у розробці системи показників оцінки якості формування одночасно дебіторської та кредиторської заборгованостей для підприємств оптової торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка якості управління не може бути охарактеризована одним показником і припускає наявність сукупності вимірювачів. Вона повинна опиратися на метод розпізнавання образів, тобто шляхом порівняння системи показників, яка оцінюванюється з еталонними (нормативними) значеннями. Відхилення в структурі відбивають рівень якості управління. Розмір коливань показників, їхніх співвідношень і відхилень від нормативних значень протягом певного періоду часу свідчать про стан якості управління.

Якість формування дебіторської та кредиторської заборгованостей визначається їхньою структурою й співвідношенням.

Кількісно якість управління можна відобразити певною системою показників. У першу групу показників варто включити показники, що характеризують структуру дебіторської та кредиторської заборгованостей. Методику їх розрахунку подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Коефіцієнти, що характеризують структуру дебіторської та кредиторської заборгованостей

Формула	Позначення
1	2
Група 1	
$Kz_{T_i} = Z_{T_i}/Z_i \times 100$	Kz_{T_i} – питома вага товарної складової Z_{T_i} у загальній сумі відповідної заборгованості – Z_i (дебіторської або кредиторської)
$Kz_{V_i} = Z_{V_i}/Z_i \times 100$	Kz_{V_i} – питома вага заборгованості за векселями Z_{V_i} у загальній сумі відповідної заборгованості – Z_i (дебіторської або кредиторської)
$Kz_{P_i} = Z_{P_i}/Z_i \times 100$	Kz_{P_i} – питома вага розрахункової складової Z_{P_i} у загальній сумі відповідної заборгованості – Z_i (дебіторської або кредиторської)
$Kz_{i_i} = Z_{i_i}/Z_i \times 100$	Kz_{i_i} – питома вага іншої заборгованості Z_{i_i} у загальній сумі відповідної заборгованості – Z_i (дебіторської або кредиторської)
$Kz_{K_i} = Z_{K_i}/Z_i \times 100$	Kz_{K_i} – питома вага комерційної складової Z_{K_i} у загальній сумі відповідної заборгованості – Z_i (дебіторської або кредиторської), де $Z_{K_i} = Z_{T_i} + Z_{V_i} + Z_{P_i}$
$Kz_{TP_i} = Z_{TP_i}/Z_i \times 100$	Kz_{TP_i} – питома вага товарної простроченої заборгованості Z_{TP_i} у загальній сумі відповідної заборгованості – Z_i (дебіторської або кредиторської)

1	2
$K_{зрзш_i} = \frac{Зрзш_i}{З_i} \times 100$	$K_{зрзш_i}$ – питома вага розрахункової зовнішньої заборгованості $Зрзш_i$ у загальній сумі відповідної заборгованості – $З_i$ (дебіторської або кредиторської)
$K_{зрав_i} = \frac{Зрав_i}{З_i} \times 100$	$K_{зрав_i}$ – питома вага розрахункової заборгованості за авансами $Зрав_i$ у загальній сумі відповідної заборгованості – $З_i$ (дебіторської або кредиторської)
$K_{зрвн_i} = \frac{Зрвн_i}{З_i} \times 100$	$K_{зрвн_i}$ – питома вага розрахункової внутрішньої заборгованості $Зрвн_i$ у загальній сумі відповідної заборгованості – $З_i$ (дебіторської або кредиторської)
$K_{з_i} = \frac{З_i}{ВБ} \times 100$	$K_{з_i}$ – питома вага відповідної заборгованості – $З_i$ (дебіторської або кредиторської) у валюті балансу

Оскільки розрахунок цієї системи показників вимагає деталізованих поглиблених досліджень не тільки форм фінансової звітності, але й широкого кола інформації, представленої бухгалтерським, управлінським обліком і комерційною інформацією, ми зупинимось на найбільш значущих і доступних для розрахунку показниках. Насамперед, варто вивчити комплекс показників, що характеризують структуру заборгованостей за строками платежів: строк оплати не наступив, оплата в даному періоді, прострочена й безнадійна заборгованості.

Крім того, якість заборгованостей може бути оцінена питомою вагою в них авансових розрахунків і розрахунків по векселях. Частка заборгованості, забезпечена отриманими або виданими векселями, у відповідній загальній сумі показує ту частину боргових зобов'язань, які, з одного боку (дебіторів), знижують ризики порушення строків повернення або одержання додаткового доходу, а, з іншого боку (кредиторів), несвоєчасне погашення призводить до протесту векселів, додаткових витрат і втрати ділової репутації. Аванси, отримані й видані, також знижують відповідно ризики неплатежів із боку покупців і несвоєчасної поставки товарів з боку постачальників.

Друга група показників якості управління характеризує співвідношення статей активів і пасивів, що відповідають елементам дебіторської та кредиторської заборгованостей (табл. 2).

Першим узагальнюючим показником є коефіцієнт загальної ліквідності – суть, якого полягає в оцінці потенційної здатності підприємства розплатуватися за поточними зобов'язаннями за рахунок наявних оборотних активів. Він визначає ступінь покриття поточних пасивів поточними активами. Коефіцієнт загальної ліквідності визначає межу безпеки для покриття будь-якого можливого зниження ринкової вартості поточних активів. Крім того, він характеризує резерв ліквідних ко-

штів, що існує понад поточні зобов'язання, межу безпеки для компенсації невизначеності й випадкових порушень, об'єктом яких є потоки коштів на підприємстві. До таких непередбачених порушень роботи можна віднести різке зниження попиту, надзвичайно високі збитки й ін. Ці порушення можуть тимчасово й зненацька призупинити або скоротити надходження коштів [2, с. 402].

Таблиця 2 – Коефіцієнти, що характеризують співвідношення елементів дебіторської та кредиторської заборгованостей

Формула	Позначення
Група 2	
$K_{зл} = OA / ПЗ$	Кол – коефіцієнт загальної ліквідності; OA – оборотні активи; ПЗ – поточні зобов'язання
$K_{пл} = (OA - ТЗ) / ПЗ$	Кпл – коефіцієнт проміжної ліквідності; ТЗ – розмір запасів
$K_{ал} = (OA - ТЗ - ДЗ) / ПЗ$	Кал – коефіцієнт абсолютної ліквідності; ДЗ – дебіторська заборгованість
$K_{дз/то} = ДЗ/ПЗ$	Кдз/то – коефіцієнт відволікання поточних зобов'язань у дебіторську заборгованість
$K_{дз/кз} = ДЗ/КЗ$	Кдз/кз – коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості – КЗ, де КЗ = ПЗ – КК; КК – короткострокові кредити банків
$K_{дзк/кзк} = ДЗк / КЗк$	Кдзк/кзк – коефіцієнт співвідношення комерційної дебіторської заборгованості – ДЗк і комерційної кредиторської заборгованості – КЗк
$K_{дзт/кзт} = ДЗт / КЗт$	Кдзт/кзт – коефіцієнт співвідношення товарної дебіторської заборгованості – ДЗт і товарної кредиторської заборгованості – КЗт
$K_{дзт_{пр}/кзт_{пр}} = Зт_{пр}/КЗт_{пр}$	Кдзт _{пр} /кзт _{пр} – коефіцієнт співвідношення товарної простроченої дебіторської заборгованості – Дзт _{пр} і товарної простроченої кредиторської заборгованості – Кзт _{пр}
$K_{дзр/кзр} = ДЗр / КЗр$	Кдзр/кзр – коефіцієнт співвідношення розрахункової дебіторської заборгованості – ДЗр і розрахункової кредиторської заборгованості – КЗр

Коефіцієнт проміжної ліквідності, що обчислюється у більш вузькому колі оборотних активів (дебіторської заборгованості й грошових коштів), є більш твердою мірою ліквідності. Виключення вартості запасів із чисельника дроби пов'язане не лише з меншою їхньою ліквідністю, але й з можливим ризиком реалізації їх в разі необхідності за ціною нижче витрат на придбання [3].

Коефіцієнт абсолютної ліквідності, який точніше назвати коефіцієнтом абсолютної платоспроможності, показує, яка частина поточних зобов'язань може бути негайно погашена за рахунок наявних коштів. Наявність коштів на момент оцінки стану підприємства характеризує обсяг наявних фінансових ресурсів, які можуть інвестуватися в новий господарський цикл або інвестиційну діяльність, визначає стан поточної платоспроможності підприємства й ліквідність його активів [4, с. 193].

Наступний коефіцієнт Кдз/пз, є частиною коефіцієнта проміжної ліквідності й показує, яку частку поточних зобов'язань може забезпечити дебіторська заборгованість.

Стосовно наступного коефіцієнта, а саме, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей (Кдз/кз) в економічній і фінансовій літературі існують різні точки зору на спрямованість знака нерівності між ними. Одні автори відзначають, що оптимальним співвідношенням для «здорового стану» підприємства є співвідношення, коли кредиторська заборгованість не перевищує дебіторську, тобто:

$$ДЗ \geq КЗ .$$

Це свідчить про можливість забезпечення високого рівня коефіцієнта загальної ліквідності й фінансової стійкості підприємства [5]. Проте, співвідношення 1 може також свідчити про швидшу оборотність кредиторської заборгованості порівняно з дебіторською, що призводить до нестачі коштів і викликає необхідність додаткового фінансування за рахунок простроченої кредиторської заборгованості або банківських кредитів [6]. Тому дане «не перевищення» має досягатися по відношенню до як можна більш дискретного низки значень того або іншого періоду.

Чимало фахівців у області фінансового менеджменту, описуючи можливі варіанти політик фінансування оборотних активів, допускають, що навіть за помірною підходу короткострокові позики й кредиторська заборгованість можуть використовуватися для покриття потреби не лише в дебіторській заборгованості, але й частини товарних запасів. При цьому чим вище швидкість обороту активів, тим вище може бути частка позикових коштів [7; 8; й ін.].

Прихильники французької школи фінансового менеджменту [9 й ін.], використовуючи поняття «фінансово-експлуатаційна потреба», відзначають: «Фінансово-експлуатаційна потреба може приймати негативне значення, тобто кредиторська заборгованість повністю покриває оборотні активи, які є умовами виробництва й реалізації та за-

безпечує підприємству необхідний кругообіг без залучення додаткових джерел фінансування. Зрозуміло, що чим менший розмір фінансово-експлуатаційної потреби, тим, як правило, підприємству потрібно менше власних джерел коштів для забезпечення безперебійної діяльності» [9, с. 117].

У ході проведеного нами дослідження, ми дійшли висновку, що, чим ближче значення коефіцієнта співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованостей до 1,0 і чим воно стабільніше за періодами, тим якісніше процес формування заборгованостей. Відхилення в той чи інший бік може бути пов'язане з типом фінансової політики підприємства в області формування й фінансування оборотних активів, а також зі структурою самих заборгованостей.

Наступні коефіцієнти, представлені в табл. 2, характеризують співвідношення основних елементів заборгованостей на які у меншій мірі впливає їхня структура: коефіцієнт, що визначає співвідношення заборгованостей, які обслуговують основну діяльність підприємств оптової торгівлі (Кдзк/кзк); коефіцієнт співвідношення прострочених видів заборгованостей (Кдзтпр/кзтпр); коефіцієнт співвідношення заборгованостей, які обслуговують розрахункові операції (Кдзр/кзр).

У цілому розглянута група коефіцієнтів дозволяє співвіднести борги підприємства, з боргами самих підприємств у розрізі груп заборгованостей, і визначити ті найбільш вузькі місця, на які варто звернути уваги в процесі прийняття рішень із приводу їхнього складу й співвідношення.

Реалізуючи товари з умовою відстрочки платежу завжди існує ризик неотримання боргу. Рівень цього ризику, природно, неоднаковий і залежить від фінансового стану кожного боржника. Якість управління заборгованостями визначається й кількістю контрагентів, чим їх більше, тим менше ризику несплати монополієм замовником, тим менше ризику одночасного пред'явлення вимог за зобов'язаннями.

Третя група показників характеризує кількість, склад дебіторів, а також середній розмір дебіторської та кредиторської заборгованостей у розрахунку на одного боржника чи кредитора (табл. 3).

Аналіз третьої групи показників дозволяє визначити якість відносин з контрагентами. Чим вищі показники кількості і співвідношення дебіторів і кредиторів, частки в них постійних контрагентів та середнього розміру заборгованостей, тим вище стабільність взаємовідносин.

Таблиця 3 – Коефіцієнти, що характеризують співвідношення дебіторів і кредиторів підприємств

Формула	Позначення
Група 3	
$K_{\text{чд/чк}} = \text{Чд/Чк}$	$K_{\text{чд/чк}}$ – коефіцієнт співвідношення чисельності дебіторів – Чд та кредиторів – Чк
$K_{\text{чдп/чкп}} = \text{Чдп/Чкп}$	$K_{\text{чдп/чкп}}$ – коефіцієнт співвідношення чисельності постійних дебіторів – Чд та постійних кредиторів – Чк
$K_{\text{дз/чд}} = \text{ДЗ/Чд}$	$K_{\text{дз/чд}}$ – середній розмір дебіторської заборгованості – ДЗ у розрахунку на одного боржника; Чд – загальне число дебіторів підприємства
$K_{\text{кз/чк}} = \text{КЗ/Чк}$	$K_{\text{кз/чк}}$ – середній розмір кредиторської заборгованості – КЗ у розрахунку на одного кредитора; Чк – загальне число кредиторів підприємства
$K_{\text{дз/чдп}} = \text{ДЗ/Чдп}$	$K_{\text{дз/чдп}}$ – середній розмір дебіторської заборгованості – ДЗ у розрахунку на одного постійного боржника; Чд – загальне число постійних дебіторів підприємства
$K_{\text{кз/чкп}} = \text{КЗ/Чкп}$	$K_{\text{кз/чкп}}$ – середній розмір кредиторської заборгованості – КЗ у розрахунку на одного постійного кредитора; Чк – загальне число постійних кредиторів підприємства
$K_{\text{тк}} = (\text{КЗт/Чк}) / (\text{ДЗт/Чд})$	$K_{\text{тк}}$ – коефіцієнт співвідношення товарного кредиту наданого продавцями – (КЗт/Чк) і покупцям – (ДЗт/Чд)

Висновки. Таким чином, запропонована система показників дає можливість системно оцінювати якість формування дебіторської та кредиторської заборгованостей та приймати обґрунтовані управлінські рішення на майбутнє.

Список літератури

1. Винокуров, В. Качество управления как фактор укрепления рыночных позиций предприятия [Электронный ресурс] / В. Винокуров, А. Винокуров. – Режим доступа : <<http://quality.eur.ru/MATERIALY11/qm-f.htm>>.
2. Бернштейн, Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация [Текст] / Л. А. Бернштейн; пер. с англ. О. В. Скачкова [и др.]; научн. ред. перевода И. И. Елисеєва. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 624 с.
3. Михайлик, О. Дебіторська заборгованість – «головний біль», якій можна лікувати [Текст] / О. Михайлик // Круглий стіл. – 2003. – № 4 (7). – С. 19–22.
4. Лігоненко, Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій [Текст] : монографія / Л. О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 580 с.
5. Комаха, А. Эффективное управление кредиторской задолженностью [Текст] / А. Комаха // Финансовый директор. – 2001. – № 5. – С. 22–26.

6. Крейнина, М. Н. Управление движением дебиторской и кредиторской задолженности предприятия [Текст] / М. Н. Крейнина // Финансовый менеджмент. – 2001. – № 3. – С. 7–20.

7. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. – 2-е изд. перераб. и доп. – К. : Ника-Центр, 2004. – Т. 1. – 656 с.

8. Ковалев, В. В. Управление активами фирмы [Текст] / В. В. Ковалев. – М. : ТК Велби; Проспект, 2007. – 392 с.

9. Крейнина, М. Н. Финансовый менеджмент [Текст] : учеб. пособие / М. Н. Крейнина. – М. : Дело и Сервис, 1998. – 304 с.

10. Носач, Л. Л. Управління дебіторською та кредиторською заборгованостями підприємств оптової торгівлі [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Л. Л. Носач. – Х., 2010. – 20 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Власова, Л.Л. Носач, 2011.

УДК 330.322:001.8

С.В. Тютюнникова, д-р екон. наук

Л.О. Мельнік, канд. екон. наук

В.О. Козуб, ст. викл.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇН ЄВРОПИ

Проведено аналіз інвестиційної привабливості країн Європи. Визначено інтеграційні детермінанти сучасних інвестиційних процесів у межах розширеної Європи. Запропоновано низку заходів, спрямованих на активізацію міжнародних інвестиційних чинників європейського інтегративного розвитку.

Проведен анализ инвестиционной привлекательности европейских стран. Определены интеграционные детерминанты современных инвестиционных процессов в рамках расширенной Европы. Предложен ряд мероприятий, направленных на активизацию международных инвестиционных факторов европейского интегративного развития.

The analysis of investment attractiveness of European countries. Defined determinants of integration of modern investment processes within the enlarged Europe. A number of measures aimed at increasing international investment factors of European integrative development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення оптимального рівня самодостатності інтегративного розвитку європей-